

DEDE KORKUT OĞUZNAMELERİ'NDE

“kōri ~ kōzi ~ gōri” SORUNU*

Arş. Gör. Galip GÜNER

Erciyes Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Dede Korkut Oğuznameleri gerek dil yapısı gerekse oluştuğu coğrafya dolayısıyla Türkiye’de ve Türk dünyası başta olmak üzere Türkoloji çalışmalarının yapıldığı yabancı ülkelerde araştırmacıların dikkatini öteki eski metinlere oranla daha çok çekmiştir. Hem son derece değerli bir dil ürünü olması hem de Türk halk kültürü unsurlarını bünyesinde barındırması sebebiyle *Dede Korkut Oğuznameleri* üzerinde yapılmış çalışmaların sayısı diğer eski metinlere oranla daha fazladır. Bu metinleri farklı kılan bir diğer özellik de sözcük dağarcığıdır. Halk ağzından örneklerin bolluğu esere ayrı bir önem katmaktadır. Bundan dolayıdır ki onca yayına ve incelemeye rağmen *Dede Korkut Oğuznameleri* üzerine yapılan incelemelere her gün bir yenisi eklenmektedir. Talat Tekin, *Dede Korkut Oğuznameleri*’nde yanlış okunmuş, yanlış anlamlandırılmış, tam olarak açıklanamamış veya hiç anlaşılamamış pek çok sözcük ve ibarenin bulunmasını şu sebeplere bağlamıştır: “a. Eserin tek tam nüshası olan Dresden nüshasının genellikle harekesiz ve yer yer açık istinsah yanlışlarıyla dolu olması; b. E. Rossi tarafından bulunan Vatikan nüshasının, hareketli olmakla birlikte, yarı yarıya eksik ve istinsah yanlışları bol bir nüsha olması; c. Sözlü edebiyat geleneğiyle oluşmuş epik bir ürün olması sebebiyle eserde başka kaynaklarda az rastlanan veya hiç rastlanmayan bazı nadir sözcük ve deyimlerin bulunması; ç. Son olarak, eser üzerinde çalışan araştırmacıların her zaman kendilerinden beklenen titizliği göstermemiş olmaları” (Tekin 2004: 238).

Biz bu çalışmamızda *Dede Korkut Oğuznameleri*’nde “**Devletlü oğul çopsa térkeşinde tîridür; devletsüz oğul çopsa ocağınuñ köridür (~közidür ~ görödür)**” ibaresinde geçen *kör ~ köz ~ gör* sözcüğü üzerinde durarak yeni bir okuma ve anlamlandırma denemesi yapacağız. Ancak görüşlerimizi ortaya koymadan önce bu sözcük ve yer aldığı metin parçası hakkında daha önce yapılmış okuma ve anlamlandırma denemelerini ortaya koymak istiyoruz.

* Bu çalışma, 26-27 Eylül 2006 tarihlerinde Bilkent Üniversitesince Ankara’da düzenlenmiş olan Büyük Türk Dili Kurultayı’nda bildiri olarak sunulmuştur.

Sözcük, *Dede Korkut Oğuznameleri*'nin girişinde yer almakta olup Dresden yazmasında (کوزیدر v. 4-1), Vatikan yazmasında ise (کوزیدر v. 3-6) şeklinde yazıya geçirilmiştir.

Muharrem Ergin, Dresden yazmasındaki kelimeyi *közidür* olarak okumuş (Ergin 1997: I-74) ve çalışmasına bu şekliyle alıp “köz, kor, parça halinde kor” olarak anlamlandırmıştır (Ergin 1997: II-207). Vatikan yazmasında geçen şeklini ise *küridür* okuyarak dipnotta vermeyi tercih etmiştir (Ergin 1997: I-74). Ergin, *Dede Korkut Oğuznameleri*'nin Türkiye Türkçesine aktarımını yaptığı çalışmasında ise bu sözcüğü “kor” olarak anlamlandırmış ve geçtiği ibarenin Dresden yazmasındaki şeklini Türkiye Türkçesine aktararak “Devletli oğul olsa ocağının korudur.” şeklinde bir anlam vermeyi uygun görmüştür (Ergin 2001: 16).

Orhan Şaik Gökyay sözcüğü metnine *ocağınun köridür* olarak almış (Gökyay 2000: 1); ama çalışmasının Söz Dizisi bölümünde bu ibareye yer vermeyip sadece *köz* maddesinde “yanmış olgun kömür, yanmış odunlardan kalan kızıl ateş parçaları, yanar ateş, kor, ateş kuru, kızıl ateş parçaları” (Gökyay 2000: 252) açıklamasını yapmıştır.

Faruk Sümer, Ahmet E. Uysal ve Warren S. Walker tarafından İngilizce'ye tercümesi yapılan *The Book of Dede Korkut-A Turkic Epic* adlı çalışmada araştırmacılar Dresden nüshasını esas alarak bu sözcüğün geçtiği bölümü “A worthy son is the fire of one's hearth. [Saygıdeğer bir oğul babasının ocağının ateşidir/korudur.]” olarak tercüme etmişlerdir (Sümer vd. 1972: 4).

Talat Tekin de bu sözcük ile ilgili bir değerlendirme yapmıştır. Tekin, Vatikan nüshasının asıl metne daha yakın olduğunu belirttikten sonra sözcüğün geçtiği metin parçasını vermiş ve bu sözcüğün Farsça “mezar” anlamındaki *gor* sözcüğü olabileceğini, hakeza aynı sözün Türkmencede *gör* şeklinde bulunduğunu söylemiştir (Tekin 2004: 240).

Semih Tezcan ve Hendrik Boeschoten ise çalışmalarında sözcüğü *köri-dür* şeklinde okuyup (Tezcan; Boeschoten 2001: 30) “Yazılışlara İlişkin Notlar” kısmında Dresden Yazması'nda bu sözcüğün “*re* yerine *ze* ile KVZY-DR *gözi-dür* okunacak biçimde” yazıldığı açıklamasına yer vermişlerdir (Tezcan; Boeschoten 2001: 287).

Semih Tezcan *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar* adlı kitabında *köri ~ közi* sorununa değinmiş; öncelikle Ergin'in ve Gökyay'ın görüşlerini ortaya koyduktan sonra “Uyağı göz önünde tutunca Vat. nüshasındaki *köridür*'ün doğru olduğu anlaşılmaktadır.” (Tezcan 2001: 45) açıklamasını yapmıştır. Bundan sonra bu okuyuşun doğruluğunu delillendirmek için Tezcan, *Derleme Sözlüğü*'nde geçen “DerS. 2157 *gör* (III) ‘ocakta yakılan büyük kütüklerin yanmasını kolaylaştırmak için altına konulan destek’ (İzmir), 1718 *elinkörü* ‘büyük ocaklarda kullanılan bir çeşit sacayağı’ (Isparta, Aydın, İzmir, Bursa, İstanbul, Tokat),

3333 *ölünkörü, öllüyünkörü* (krş. ayrıca 3332-33 *öllüğün körü, öllüñ körü, öllünün körü, ölüyün körü, ölin körü*) ‘ocaklarda yakılan odunları dayamaya yarayan üç ayaklı büyük demir sacayak’ (Afyon, Denizli, Kütahya, Bilecik, Maraş, Muğla), ‘kızınca söylenen bir sövgü’. Sövgü olarak kullanılması için krş. örn. *ananın örekesi* vb. burada da ‘ocağının demiri’. Ne var ki *ölük* (~ *öllüyün* ~ *eliyin*) biçimlerini esas alan sözcüğü tam olarak belirleyemiyoruz. Sadece DS 3332’de *öllük* ‘toprakta açılan çukur’ (Urfa) sözcüğü bulunmaktadır” örneklerini sıralamıştır (Tezcan 2001: 45).

Bu örneklerden sonra Tezcan, temkini elden bırakmayarak buradaki *gör~kör* sözcüğünün büyük bir olasılıkla ‘ocak’ anlamında Farsça *kûra* ile ilgili olduğunu söylemekte; Türkçede etimolojik yapısı kesin olarak açıklanamayan *körük* sözcüğünün de aynı sözcükten gelme olasılığı üzerinde görüş belirtmektedir. Bu verilerden hareketle de tartışılan ibarenin cümleye kattığı anlam hakkında belki şöyle anlaşılmalı diyerek “Hayırsız oğul yetişse (babasının) ocağındaki ateşin altındaki destektir; yani hayırsız oğul bile baba ocağını sürdürmekte işe yarar.” yorumunu yapmaktadır (Tezcan 2001: 45).

Dede Korkut Oğuznameleri’nde geçen bu ibare üzerinde Mertol Tulum’un da değerlendirmeleri bulunmaktadır. Tulum, “Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar’a Notlarla Katkılar-I” başlıklı makalesinde Tezcan’ın uyaktan hareket ederek sözcüğün *köri-dür* okunması gerektiği yolundaki görüşüne katılır. *kör*’ün “sacayağı, ocak demiri” anlamına geldiğini Meninski Sözlüğü’nde *crateuterion* maddesinde geçen *öliñ körü* ve *eliñ körü* örnekleriyle ortaya koymakta ve bu Latince sözcüğün karşılığı olmak üzere bu iki ibarenin yanı sıra *ocak demri* (=ocak demiri) bulunmaktadır, açıklamasına yer vermektedir (Tulum 2003: 528). Ancak Tezcan’ın *kör* kelimesinin Farsça *kûre* kelimesinden geldiği yönündeki görüşüne katılmamakta, bu kelimenin “çamurdan yapılmış demirci ocağı” anlamındaki *kûr*’dan gelmiş olduğunu söylemektedir (Tulum 2003: 529).

Bu açıklamalardan sonra Tulum, metnin üslup özelliklerini ve metin bağlamını da göz önünde bulundurarak: “*Devletlü oğul çopsa terkeşinde tîridür, devletsüz oğul çopsa ocağınıñ köridür.*” sözünü iki söz bakışlı iki cümle olarak değerlendirmek gerektiğini belirtmiş ve metinde iki muhtemel anlam bağlantısının var olabileceği sonucuna ulaşmıştır. Bu bağlantılara göre birinci olarak “Bu cümlelerde iki yargı arasında *durum* (~ *oluş* ve *kılış*) *birlikteliği* ya da *sırası* bakımından bir ilişki vardır. Bu iki yargının gerçekleşmesi birbirini herhangi bir biçimde etkilemez ve sınırlamaz; yargıların belirttiği durum olumlu ya da olumsuz olabileceği gibi bunlardan biri olumlu, diğeri de olumsuz olabilir.” diyerek bu ilişki biçimiyle ele alınan metin örneğini değerlendirmiş ve *ocağınıñ köri* öbeğinde *ocak* sözcüğünü ‘ev, aile, soy’ anlamında ele alıp Dede Korkut’un sözlerini «Oğul hayırlı çıkarsa

babasının sadağındaki ok gibidir; hayırsız çıkarsa da evinin ocağına benzer (yani soyunun devamı bakımından sönmeyen ocak gibidir, hiç değilse baba soyunun sürmesi için güvencedir.)» gibi bir izah getirmiştir (Tulum 2003: 530).

İkinci olarak iki yargı arasında bir *karşıtlık ilişkisi* olabileceğini; yani cümlelerden ilkinin olumlu anlam taşıırken ikincisinin olumsuz anlam taşıyabileceğini belirtmiş; bu bağlamda ikinci cümleyi olumsuz kılacak bir unsurun bulunması gerektiği üzerinde durmuş ve bunu *kör* (< Farsça *kûr*) kelimesinin Türkçede kazanmış olduğu olumsuz anlam alanına ait örnekleri sıralayarak delillendirmeye çalışmıştır.

Buradan hareketle Tulum ikinci yorumu şöyle yapmış ve bu yorumun daha uygun sayılabileceğini belirterek görüşlerini tamamlamıştır: «Oğul hayırlı çıkarsa, babasının sadağındaki ok gibidir; ama hayırsız çıkarsa, soyu için hayırsızdır; güvenilmez, yaramaz, aileyi çöküntüye uğratar (yani ailesine yararı dokunmaz, katkı sağlamaz, böylece ailenin gücünün azalmasına, desteksiz kalmasına, durumunun bozulup kötüye gitmesine, sönmeye yüz tutmasına yol açar.)» (Tulum 2003: 530, 531).

Bu sözcük hakkında Mustafa S. Kaçalın de bir okuma ve anlamlandırma denemesi yapmıştır. O, *Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuz-nâmesi* adlı kitabında sözcüğün geçtiği ibareyi “Devletlü oğlı çopşa terkeşinde tîridür, devlet-süz oğlı çopşa ocağınuñ görîdür.” şeklinde okumuş (Kaçalın 2006: 28) ve *gör* (= Türkmençe < Farsça *gaur* < Pehlevîce *gabr* = Arapça *qabr*, *q-b-r*) sözcüğünü “mezar” olarak anlamlandırmıştır (Kaçalın 2006: 316).

Osman Fikri Sertkaya *Dede Korkut Kitabı-Dresden Nüshası'nın “Giriş” Bölümü* adlı çalışmasında “Devletlü oğul <çopşa, tîrkeşinde tîridür, devletsüz oğul> çopşa, ocağınuñ köri-dür” şeklinde bir okuma denemesi yapmış (Sertkaya 2006: 34-35); eserin Açıklamalar bölümünde bu sorunla ilgili daha önce ortaya konulmuş görüşlere değinmiştir. Sertkaya, bu ibarede geçen *ocak* kelimesinin metaforik olarak “ev, hâne” anlamında kullanıldığının gözden uzak tutulmaması gerektiğini belirttikten sonra “Ancak tamamlanan ilk satırın kafiyesine göre kelimenin *közi* yerine *tiri* kelimesine kafiye olarak *köri* ~ *göri* şeklinde düzeltilmesi gerekir.” açıklamasını yapmakta (Sertkaya 2006: 83) ve şöyle bir öneride bulunmaktadır: “Bence metni daha da sağlıklı bir şekilde anlamlandırmak için gramer uyumsuzluğu taşıyan paralel şekilleri tamir etmek gerekiyor.

Tîrkeşinde tîridür ibaresinin paraleli *ocağında köridür* şeklinde olmalı idi. Veya *ocağınuñ köridür* ibaresinin paraleli *tîrkeşinün tîridür* şeklinde olmalı idi.” (Sertkaya 2006: 85).

Mertol Tulum'un metni anlam ilişkileri bakımından değerlendirmeye tâbi tutarak sonuca ulaşmaya çalışması son derece doğrudur. Biz de *Dede Korkut Oğuznameleri*'nde geçen ve yukarıda hakkında değişik araştırmacılar tarafından yapılan yorumları verdiğimiz ibarenin anlamlandırılmasında iki yargı arasında bir *karşıtlık ilişkisinin* olduğu kanaatini taşıyoruz ve Mertol Tulum'un görüşlerine katılıyoruz. Dili oluşturan öğelerin metnin anlaşılmasındaki önemiyle ilgili olarak Özkan Göksu, "Dilsel yapının başka bir özelliği de (ki özelliklerinin en ayırt edicisidir) kendisini oluşturan öğelerin kendi başlarına bir değerleri olmamasıdır. Bu öğeler, ancak dizge içinde belli bir yer tuttıkları için değer kazanırlar." (Göksu 1980: 47) biçiminde açıklamaktadır. Bu açıklamalara bağlı olarak *karşıtlık ilişkisini*, yani *devletlü oğul*'un olumlu bir niteliği taşıırken *devletsüz oğul*'un olumsuz bir niteliğinin olması gerektiği hususunu, aynı bölümde geçen şu ibarelerden de çıkarmak mümkündür: "1. *Devletlü oğul çopsa ocağınıñ közidür. Oğul daxı neylesün baba ölüp mal çalmasa. Baba malından ne fâ'ide başda devlet olmasa. Devletsüz şerrinden Allah çaçlasun xanum sizi* (Ergin 1997: 74). 2. *Ata adını yoritmayan xoyrad oğul ata bilinden ininçe inmese yig, ana rawmine düşünçe toğmasa yig. Ata adın yoridanda devletlü oğul yig* (Ergin 1997: 74)." Ancak biz bu karşıtlık ilişkisini sağlayan sözcüğün *kör, gör* ya da *köz* olduğu kanaatinde değiliz. Bize göre bu sözcük *Dede Korkut Oğuznameleri*'nde üç yerde daha geçen ve "hayırsız, idraksiz, inatçı, inadına kötü iş yapan, aksi, dik başlı, yaramaz, kötü, huysuz, kötü huylu, kötü tabiatlı" anlamları verilmiş olan *kür* (کور) sözcüğüdür. Şimdi bu sözcüğün *Dede Korkut Oğuznameleri*'nde geçtiği yerleri Ergin neşrinden vererek anlam bağlantısını kurmaya çalışalım:

1. "...Görür-misin Dirse Xan neler oldı, yarımasun yarçımasun, senüñ oğluñ **kür** çopdı erçel çopdı, çırç yigidin boyına aldı, çalın Oğuzuñ üstine yoriyış itdi..." (Ergin 1997-I: 83).

2. "...al şarabuñ itisinden aldı içti, anası-y-ıla çowbet eyledi, atasına çaçd eyledi, senüñ oğluñ **kür** çopdı erçel çopdı..." (Ergin 1997-I: 84).

3. "...Bigler Tañrı bize bir **kür** oğul virmiş, varayın anı anası yanından alayın, kılıc-ile paralayayın, altı bölük ideyin, altı yoluñ ayırında birağayın, bir daxı kimse yazı yirde yoldaş çoyup çaçmaya didi..." (Ergin 1997-I: 162).

Semih Tezcan, *Dede Korkut Oğuznameleri*'nde *kür çop-* ve *erçel çop-* şekillerinde geçen *kür* ve *erçel* üzerinde de durmuştur. O, Dankoff'a dayanarak *kür* sözcüğünün Ermenicede "budala, ahlâksız, çapkın, sefih" anlamlarına gelen *kur* ile birleştirilebileceğini ve bu sözcüğün *Derleme Sözlüğü*'nde "iyilik bilmez, nankör" (Bayburt) ve "hayırsız, uğursuz" (Van) anlamlarının da dikkate alınması gerektiğini söylemiştir (Tezcan 2001: 83; Dankoff

1995: 193; Kaçalın 2006: 322). Ancak Dankoff'un bu sözcüğü gerek Türkçede, gerek Ermenicede bulunan ve hangi dilden ötekine geçtiği belli olmayan sözcükler listesine almış olduğunu da belirtmeyi ihmal etmeyen Tezcan, sözcüğün başka Türk lehçelerinde bulunmadığı gerekçesini öne sürerek Ermenice olma olasılığının yüksek olduğunu vurgulamıştır. Fakat Tezcan, *köri*(~ *közi* ~ *göri*) sorununda bu *kür* sözcüğünü ve taşıdığı anlamı hiç düşünmemiş ve değerlendirme gereği duymamıştır.

erçel (Arapça *arcal*) sözcüğünün ise Türkçede “hırçın, huysuz, yaramaz, inatçı” anlamında kullanılmış olması (Paçacıoğlu 2006: 199; Tietze: 2002: 732) da *kür çop-* ve *erçel çop-* kullanımının aynı anlamı taşıyan bir ikilemenin (*hendiadyoin*) ortak parçaları olduğunu akla getirmektedir. Şu hâlde Türkçenin ikileme kurma kurallarına bağlı olarak *kür* sözcüğünün *erçel* kelimesiyle aynı anlamı taşıması gerekmektedir. Bu anlam uyuşması yukarıda belirtildiği üzere Anadolu ağızlarında tespit edilen örneklerde (Bayburt ve Van) mevcuttur. Ancak Dankoff'un Ermenicede “budala, ahlâksız, çapkın, sefih” anlamlarına geldiğini söylediği *kur* sözcüğünün fonetik ve semantik olarak nasıl bir değişim geçirerek bu anlamı kazandığı ise örnekleriyle açıklanmaya muhtaçtır.

kür sözcüğüyle ilgili ikinci bir ihtimal daha bulunmaktadır. Bu ihtimal ise Türkçe kökenli olan ve Eski Türkçede “iriyarı, kuvvetli, cesur, gözü pek, yiğit, sarsılmaz, kabadayı” anlamlarına gelen *kür* sözcüğüdür (< *kür1* (?g-) Clauson 1972: 735a; *kür* Doerfer 1967-III: 633-637). Bu sözcüğün temel anlamını koruyarak devam ettiği Türk lehçeleri bulunduğu gibi kimi lehçelerde kısmi bir anlam kötüleşmesine uğramış şekilleri de bulunmaktadır. Bu kullanımlar şöyle sıralanabilir: Koybal Türkçesi *kür* “coşkun akan su”, Teleüt Türkçesi *kür* “şişman, iriyarı, cesur”, Türkmen Türkçesi *gür* “kalın, yoğun, bol, bereketli”, Baraba Türkçesi *kür* “inatçı, bencil”, Hakas Türkçesi *kür* “cesur, zapt edilemeyen” (Clauson 1972: 735a, KTLS: 295), Tuva Türkçesi *xür* “gür, sağlam, sağlıklı” (Arıkoğlu; Kuular 2003: 73), Azeri Türkçesi *gur* “1. Güçlü, kuvvetli, gür, şiddetli. 2. Bol ve kuvvetli, güçlü, coşkun. 3. Güçlü, ürperti verici. 4. Kalın, sık. 5. Kalabalık, izdiham, hareketli alan, gürültülü.” (Altaylı 1994-I: 574), Türkiye Türkçesi *gür* “*sf.* 1. Bol ve güçlü olarak çıkan veya fişkırın. 2. Bol, verimli, feyyaz.” (TS: 814); *gürbüz* “*sf.* Sağlam, güçlü ve iyi gelişmiş” (TS: 814). Bu sözcüğün Türk lehçelerinden Baraba ve Hakas Türkçelerinde anlam kötüleşmesine uğrayarak “inatçı, bencil, zapt edilemeyen” anlamlarını kazanmış olması ikinci ihtimalin de dikkate alınmasını gerektirmektedir.

Ayrıca Azeri Türkçesinde yukarıda zikredilen *gur*'un yanı sıra bir de “1. Yaygaracı, yüksekten ağlayan çocuk. 2. Dediğini yürüten, inatçı, şamatacı, yaygaracı. 3. Tembel, beceriksiz, âciz, elinden iş gelmeyen” (Altaylı 1994-II: 804; Şirəliyev; İslamov 1999: 295)

anlamlarında ve Anadolu ağızlarında bir yerde “İnatçı, hırslı adam” (Amasya, DS-VIII: 3042) anlamında bir *kür* sözcüğünün de bulunduğunu belirtmekte yarar var.

Eski Türkçede “hile, düzen, aldatma, kandırma” anlamını taşıyan ikinci bir *kür* (? Moğolca *gör* “asılsız suçlama, iftira, karalama”, Lessing 2003-1: 618) daha bulunmaktadır (Clauson 1972: 735b, Caferoğlu 1993: 83, Paçacıoğlu 2006: 386). Bu sözcüğün de anlam değişmesine uğrayarak *Dede Korkut Oğuznameleri*’ndeki anlamı kazandığı düşünülebilir.

Şu hâlde sözcüğün *Dede Korkut Oğuznameleri*’nde taşıdığı anlamlardan hareket ederek bu bölümü;

“Devletlü oğul çopsa térkeşinde tîridür;

Devletsüz oğul çopsa ocağınuñ küridür” şeklinde okumak ve *ocak* sözcüğünü ‘ev, aile’ anlamında düşünüp “Oğul, hayırlı çıkarsa babasının sadağındaki ok gibidir (onun işine yarar; evine/ailesine faydası dokunan bir evlat olur); hayırsız çıkarsa evinin/ailesinin inatçı, ailesine faydası dokunmayan, hayırsız ve dik başlısıdır.” anlamında değerlendirmenin doğru olacağı kanaatindeyiz. Ayrıca bu ibarenin metinde geçtiği bölümün ve bu bölümdeki düşünce yapısının kuruluşunun da ele alınmasının faydalı olacağını düşünüyoruz. Şöyle ki metnin girişine denk gelen bu bölümde Dede Korkut veya onun dilinden “ozan” konuşmakta ve öğütler vermektedir. Dede Korkut’un öğütleri âdeta olması/yapılması gerekenle olmaması/yapılmaması gerekenin bir izahı mahiyetindedir.

KAYNAKLAR

- Altaylı, Seyfettin (1994), *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü*, C. I-II, MEB Yay., İstanbul.
- Arıkoğlu, Ekrem; Klara Kuular (2003), *Tuva Türkçesi Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet (1993), *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Enderun Yay., İstanbul.
- Clauson, Sir Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford.
- Dankoff, Robert (1995), *Armenian Loanwords in Turkish*, Wiesbaden.
- (DS): *Derleme Sözlüğü* (1993), VIII. C., TDK Yay., Ankara.
- Doerfer, Gerhard (1967), *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen-Band III: Türkische Elemente im Neupersischen*, Wiesbaden.
- Ergin, Muharrem (1997), *Dede Korkut Kitabı*, C. I-II, TDK Yay., Ankara.
- _____ (2001), *Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yay., 21. Baskı, İstanbul.

- Göksu, Özkan (1980), “Dilde Yapı Kavramı ve ‘Geleneksel’ Yaklaşım”, *Dilbilim ve Dil bilgisi Konuşmaları I*, TDK Yay., Ankara, s. 46-56.
- Gökay, Orhan Şaik (2000), *Dedem Korkut’un Kitabı*, MEB Yay., Ankara.
- Kaçalin, Mustafa S. (2006), *Dedem Korkut’un Kazan Bey Oğuz-nâmesi*, Kitabevi Yay., İstanbul.
- (KTLS): *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü* (1991), C. I-II, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- Lessing, Ferdinand D. (2003), *Moğolca-Türkçe Sözlük*, C. 1-2, (çeviren Günay Karaağaç), TDK Yay., Ankara.
- Paçacıoğlu, Burhan (2006), *VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*, Bizim Büro Basımevi, Ankara.
- Sertkaya, Osman Fikri (2006), *Dede Korkut Kitabı-Dresden Nüshası’nın “Giriş” Bölümü*, Ötüken Yay., İstanbul.
- Şirəliyev, M. Ş.; M. İ. İslamov (1999), *Azərbaycan Dialektoloji Lügəti*, C. I-II, TDK Yay., Ankara.
- Sümer, Faruk; Ahmet E. Uysal, Warren S. Walker (1972), *The Book of Dede Korkut-A Turkic Epic*, University of Texas Press, Austin&London.
- Tekin, Talat (2004), “Dede Korkut Hikâyelerinde Bazı Düzeltmeler”, *Makaleler II-Tarihi Türk Yazı Dilleri*, (Yayıma Hazırlayanlar: Emine Yılmaz, Nurettin Demir), Öncü Kitap, Ankara.
- Tezcan, Semih (2001), *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- Tezcan, Semih; Hendrik Boeschoten (2001), *Dede Korkut Oğuznameleri*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- Tietze, Andreas (2002), *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*, Cilt I, A-E, Simurg Yay., İstanbul-Wien.
- Tulum, Mertol (2003), “Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar’a Notlarla Katkılar-I”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXX, İstanbul, s. 517-538.
- (TS): *Türkçe Sözlük* (2005), TDK Yay., Ankara.